

УДК (342.924:281.9):291.11«20»

Юлія Грищенко*
(Київ)

РОСІЙСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА: АДМІНІСТРАТИВНІ РЕФОРМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянута єпархіально-адміністративна реформа Російської Православної Церкви 2011 р., причини, механізми та хід її проведення.

Ключові слова: Російська Православна Церква, Російська Православна Церква Закордоном, адміністративна реформа, єпархія.

В статье рассмотрена епархиально-административная реформа Русской Православной Церкви 2011 г., причины, механизмы и ход ее проведения.

Ключевые слова: Русская Православная Церковь, Русская Православная Церковь Заграницей, административная реформа, епархия.

In the article the diocesan and administrative reform of the ROC in 2011, the causes, mechanisms and the progress of its implementation.

Keywords: ROC, ROCA, administrative reform, diocese.

Митрополит Кирил був обраний Патріархом Російської Православної Церкви (далі — РПЦ) на початку 2009 р. У перші кілька років його управління Церквою значних змін на єпархіальному рівні не було, однак зараз стали очевидними контури нової церковної регіональної структури, створеної оточенням Патріарха.

Кирил став Патріархом завдяки успішно проведеній виборчій кампанії. Його активно підтримували четверо з семи постійних членів Священного Синоду церкви: митрополити Крутицький Ювеналій (Поярков), Мінський Філарет (Вахромєєв), Санкт-Петербурзький Володимир (Котляров) і сам Кирил, який очолював Смоленську кафедру і, одночасно, Відділ зовнішніх церковних зв'язків (далі — ВЗЦЗ). Два інших постійних члени Синоду, митрополити Київський Володимир (Сабодан) і Кишинівський Володимир (Кантарян), приєдналися до більшості. Таким чином, сьомий постійний член Синоду, тодішній глава Управління справами церкви митрополит Калузький Климент (Капалін) — єдиний конкурент Кирила, опинився в ізоляції. Відразу ж після смерті Патріарха Алексія II Кирил був обраний Синодом патріаршим місцеблюстителем, що

---

* Юлія Грищенко — магістр другого року навчання історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

забезпечило йому контроль над підготовкою проведення Помісного собору, на якому його обрали предстоятелем Церкви¹.

Наступником Кирила на посаді глави Відділу з зовнішніх церковних зв'язків став митрополит Іларіон (Алфєєв), найближчий соратник нового Патріарха, який отримав докторську ступінь в Оксфорді. Його функції скоротилися в порівнянні з попередником — тепер ВЗЦЗ відповідає тільки за міжнародну діяльність церкви, а для вирішення внутрішньоросійських питань були створені два нових відділи: по взаєминах церкви і суспільства (керівник — протоієрей Всеволод Чаплін) та інформаційний (керівник — Володимир Легойда, перший мирянин на такому високому посту в церковному управлінні). Однак Іларіон отримав і певні апаратні компенсації. У 2009 р. він став ректором новоствореної Загально-церковної аспірантури та докторантури імені святих рівноапостольних Кирила і Мефодія. На цій посаді він взяв найактивнішу участь у розробці реформи церковної освіти, що передбачає її перехід на Болонську систему. А в жовтні минулого року його обрали головою Синодальної біблійно-богословської комісії, змінивши на цій посаді мінського митрополита Філарета. Незабаром після Собору митрополит Климент був зміщений з поста управляючого справами Церкви; його місце посів архієпископ Саранський Варсонофій (Судаков), зведений в сан митрополита.

Незабаром після Собору митрополит Климент був зміщений з поста управляючого справами церкви; його місце посів архієпископ Саранський Варсонофій (Судаков), зведений в сан митрополита.

Питання щодо реформування управлінської структури церкви почали активно обговорюватися ще на початку ХХ століття. Зокрема, пропонувалося створити митрополії, до складу яких входили б по кілька єпархій, кількість яких передбачалося збільшити, щоб наблизити єпископів до народу. Однак прихід до влади більшовиків порушив нормальну структуру церковного управління. Єдиною принциповою відмінністю стало збільшення кількості митрополитів. Цей сан, як і архієпископський, став нагородою за заслуги. Прецедент був створений ще Патріархом Тихоном (19.01.1865–07.04.1925), який одразу ж після свого обрання 1917 р. звів у нього своїх колишніх суперників, які очолювали Харківську та Новгородську єпархії. Пізніше управління митрополіями були сформовані в церкві оновлювачів, створеної за активної підтримки з боку держави, але в середині 30-х рр., коли влада взяла курс на згортання будь-якої релігійної діяльності, вони були ліквідовані².

Після деякого «потепління» у відносинах між державою і церквою в 1943 р. оновлювачі були скасовані, а Російська православна церква не потребувала митрополії в силу незначної кількості дозволених єпархій — деякі з них включали в себе по кілька областей.

У новітній час ситуація змінилася — при Алексії II (23.02.1929–05.12.2008) кількість єпархій істотно збільшилася — тепер на території Російської Федерації

---

¹ Журнал № 92 засідання Священного Синода Русской Православной Церкви от 6 декабря 2008 года. — Режим доступа: <http://www.patriarchia.ru/db/print/501985.html>

² *Вострышев М.* Патріарх Тихон. — Москва, 2004. — С. 127 — 134.

епархіальний центр зазвичай збігається з обласним. Керівництво Української Православної Церкви (далі — УПЦ), яка має права широкої автономії, пішло далі. Так тут відбувається процес розукрупнення епархій, що передбачає збільшення кількості єпископів, які тепер мають кафедри не тільки в обласних, а й у деяких районних центрах. У цих умовах Патріарх ініціював епархіальну реформу, яка передбачає низку складових.

По-перше, збільшення кількості епархій. Нині діючі епархії розбиваються на дві-три частини, в кожен з яких призначається самостійний єпископ. В результаті, кількість архієреїв у російських епархіях істотно збільшується. За словами митрополита Варсонофія, одним з головних завдань цієї реформи є «підвищення ефективності роботи духовенства у справі освіти народу Божого світлом Христової віри», адже «нові єпископи зможуть більш послідовно і уважно працювати з парафіями»³.

Патріарх Кирил заявив про необхідність посилення контролю над діяльністю духовенства, значна частина якого манкірує своїми обов'язками: «Архієрей повинен знати всіх своїх священників, він має знати, чим вони дихають, який у них настрій, яке в них положення в родині, яка у них освіта. Він повинен точно знати, що відбувається у кожній парафії: чи є там якийсь розвиток чи ні, чи служить священник ревно або, вибачте, найбільше про гроші думає, відновлюються храми чи ні, збирається молодь чи ні, відбуваються справи благодійності чи ні, видаються парафіяльні видання чи ні — кожен архієрей повинен все це знати і бачити»⁴. Втім, є і ще одне трактування прийнятого рішення, що не суперечить попереднім — збільшення кількості українських єпископів підвищило їх питому вагу на Архієрейських та Помісних соборах. Зараз ця тенденція дещо врівноважена.

По-друге, створення митрополій на базі колишніх великих епархій. Тепер митрополит, який знаходиться в обласному центрі, буде керувати діяльністю єпископів, що перебувають на території відповідного регіону. Таким чином, на відміну від української «горизонталі» вибудовується більш звична для російських умов адміністративна «вертикаль». У цьому є і ще один позитивний момент — нині архієрей належить до числа регіональних фігур, що знаходяться в безпосередньому контакті з губернатором. За відсутності вертикалі виникало питання, з ким із єпископів обласної влади слід підтримувати привілейовані стосунки. Швидше за все, вибір було б зроблено на користь архієрея, кафедра якого знаходиться в обласному центрі, але його апаратні позиції були б значно ослаблені. Тепер такої проблеми немає — ними є митрополити. За словами ігумена Сави (Тутунова), одного з авторів реформи, «державним органам влади простіше і зрозуміліше вести діалог з кимось персонально. Це зовсім не означає,

---

³ Глава РПЦЗ митрополит Агафангел заявив о дискриминации его Церкви со стороны одесской власти. — Режим доступа: http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/11037-glava-rpcz-mitropolit-agafangel-zayavil-o-diskriminacii-ego-cerkvi-so-storony-odesskoj-vlasti.html

⁴ Дудченко А. РПЦЗ: уроки прошлого и варианты для будущего // Релігія в Україні. — Київ, 2010. — С. 18–24.

що інші архієреї митрополії повинні бути усунені від діалогу з тим же губернатором. Це буде суперечити церковно-правовим нормам. Але за посередництва або координації з боку однієї особи, митрополита, цей діалог буде більш плідним»⁵.

По-третє, збільшення кількості постійних членів Синоду з семи до дев'яти. З одного боку, це підвищує статус двох нових митрополитів, які керують єпархіями, що знаходяться на території однієї (Казахстан) або декількох (Середня Азія) країн. З іншого боку, послаблює роль постійних членів Синоду, кількість яких збільшується. У цих умовах сформувати активну більшість у Синоді буде складніше, ніж раніше, що вигідно Патріарху. Зазначимо, що можливості Алексія II з проведення кадрової політики були обмежені впливом «нікодимців» під неформальним керівництвом Кирила. На даний час більшість постійних членів Синоду є союзниками Патріарха, але, схоже, що патріархія хотіла б в принципі скоротити вплив «синодалів», маючи на увазі дві проблеми. Першою є ситуація в Українській церкві, частина єпископату якої схильна дистанціюватися від Москви і орієнтуватися на київського митрополита Володимира. У керівництві патріархії їх схильні підозрювати в симпатіях до автокефалії. У той же час предстоятель Української церкви, яка має широку автономію, буде проводити обережну політику щодо Москви. Це пов'язано не тільки з церковними, а й зі світськими чинниками. Другою проблемою є непросте становище у Молдові, де посилюються позиції ультраконсервативних критиків Патріарха. Проблема підсилена конкуренцією з Румунською православною церквою та політичними негараздами у відносинах між Кишиневом і Тирасполем. Показово, що в листопаді 2011 р. перед візитом Кирила в Молдову (програма якого була значно скорочена в останній момент) у ЗМІ була поширена інформація про можливу відставку кишинівського митрополита Володимира.

Єпархіально-адміністративна реформа проходила непросто. Спочатку події на території Росії розвивалися за «українським» сценарієм розукрупнення єпархій без утворення митрополій. У березні 2011 р. на три частини була розділена Ставропольська єпархія, глава якої, архієпископ Феофан (Ашурков), був переведений в менш впливову Челябінську єпархію (на території Ставропольської єпархії до поділу знаходилося більше 400 діючих храмів, тоді як у Челябінській єпархії, яка не пройшла розукрупнення — 267). Таке рішення було недивним — Феофан довгий час вважався апаратним союзником Кирила (працював під його керівництвом в ВЗЦЗ), але на початку виборчої кампанії несподівано підтримав Климента.

У травні 2011 р. настала черга наступних трьох єпархій, причому з апаратної точки зору ситуації в них серйозно відрізнялися. З одного боку, була розукрупнена Саранська єпархія, очолювана постійним членом Синоду митро-

---

⁵ Данилова В.Е. Итоги объединения РПЦ МП и РПЦЗ: проблемы и перспективы. // Мартьяновские краеведческие чтения. Вып. V. 300 лет в составе России. Сборник материалов международной практической конференции, посвященной 300-летию вхождения территории Юга Сибири в состав России. Минусинск, 11–14 декабря 2007г. — Красноярск, 2008. — С. 213–218.

политом Варсонофієм, який звернувся з таким проханням до Патріарха і Синоду. За його словами, «для активізації місіонерської, благодійної, молодіжної, катехизичної та педагогічної діяльності в парафіях Російської православної церкви, а також єпархіального храмобудівництва, необхідно приділяти підвищену увагу єпархіального архієрея до кожного приходу, що й стало обґрунтуванням створення нових єпархій»⁶.

З іншого боку, були розділені Тобольська і Красноярська єпархії, причому про звернення їх архієреїв з цього приводу нічого невідомо. І це не викликає подиву, адже Тобольським архієпископом є Дмитрій (Капалін), рідний брат і найближчий соратник митрополита Климента. Нові єпархії створені на території Ханті-Мансійського та Ямало-Ненецького автономних округів, багатих на нафту і газ територій контролю найбільших російських компаній. Характерно, що правлячі архієреї цих єпархій є довіреними особами Патріарха. Єпископом Салехардським і Ново-Уренгойським був призначений Микола (Чашин), який з 2009 р. є керівником Адміністративного секретаріату, відповідального за вирішення в рамках патріархії адміністративних, господарських, кадрових, юридичних, протокольних та інформаційних питань. Єпископом Ханті-Мансійським і Сургутським став Павло (Фокін), що займав раніше церковно-дипломатичні пости у ВЗЦЗ: настоятеля храмів у Сан-Франциско та Римі.

Єпархіальним архієреєм в Красноярську був Антоній (Черемисов), чії відносини з оточенням Патріарха були не безхмарними. Впливовий відділ патріархії з релігійної освіти і катехизації виступив за те, щоб хрещенню дорослих передувала певна підготовка, що дозволяє роз'яснити майбутнім новонаверненим основи віровчення. Архієпископ Антоній публічно виступив за необов'язковість катехизації, маючи на увазі, що частина кандидатів може в цьому випадку відмовитися від хрещення. З Красноярської єпархії була виділена Єнісейська, до складу якої увійшов Норильськ. Єпископом Єнісейський і Норильський став Никодим (Чібісов), за Патріарха Алексія II він служив у Саратові і Москві, а за Кирила відправлений в Анадирську єпархію, яку ще недавно очолював Діомід (Дзюбан). Схоже, що Никодим впорався зі своїм завданням — і через кілька років був переведений вже до іншої єпархії.

У липні 2011 р. були прийняті нові кадрові та організаційні рішення. На відпочинок відправили 84-річного митрополита Омського Феодосія (Процюка), а на його місце був запрошений ташкентський митрополит Володимир (Ікім). У свою чергу, до Ташкенту відправився скатеринбурзький архієпископ Вікентій (Морарь), зведений в сан митрополита, керуючого новоствореним Середньо-азіатським митрополічним округом, що включає в себе давно існуючу Ташкентську і щойно створені Бішкекську і Душанбінську єпархії. Вікентія змінив Ярославський архієпископ Кирил (Наконечний), на місце якого був переведений Ростовський архієпископ Пантелеймон (Долганов). Нарешті, в Ростов був спрямований єпископ Зарайський Меркурій (Іванов) з тимчасовим збереженням посади голови Синодального відділу релігійної освіти і катехизації.

---

⁶ Гурдин К. Священна реформа / Гурдин Константин // Аргументы недели. — 2011. — 2 ноября. — С. 4.

Весь цей ланцюжок переміщень примітний двома кадровими рішеннями. По-перше, впливовий скатеринбурзький архієпископ Вікентій (в єпархії 232 окремо розташованих храми, 230 будинкових храмів і молитовних будинків, широко відома святиня у вигляді храму на місці розстрілу царської сім'ї, великі спонсори, вибудовані відносини з місцевою владою) отримав лише формальне підвищення через переведення до Середньої Азії. Це традиційно непростий для православної церкви регіон з переважанням мусульманського населення (тим більше, що в даний час кількість росіян в державах Середньої Азії істотно зменшилася, так само як і їх питома вага у місцевих елітах). У 1990 р. Патріарх Алексій II незабаром після свого обрання відправив на цю єпархію Володимира (Ікіма), одного з найближчих соратників свого попередника Пімена. Зараз переміщення Вікентія також нагадує заслання, незважаючи на зведення його в сан митрополита і призначення постійним членом Синоду. Згадаймо також ще одну аналогію: у 2003 р., швидко збільшуючи свій вплив, митрополит Мефодій (Немцов) був переведений з Воронежа до Казахстану главою новоствореного митрополичого округу. Тим самим він вибув з числа реальних претендентів на патріаршество.

Другим визначним рішенням стало призначення одного з найближчих соратників Кирила, єпископа Меркурія, на самостійну і вельми значущу Ростовську кафедру з тимчасовим збереженням за ним посади голови патріархійного відділу. Значимо, що наприкінці 80-х рр. ростовський архієрей Володимир (Сабодан) одночасно був керуючим справами Патріархії і, отже, постійним членом Синоду. А його наступник Володимир (Котляров) був переведений з цієї посади на одну з провідних кафедр (Санкт-Петербурзьку), яку обіймає й тепер.

На тому ж засіданні Синоду були розукрупнені ще кілька єпархій. Це, насамперед, Владивостоцька єпархія, причому її правлячий архієрей Веніамін (Пушкар), прямо послався на прецедент Саранський єпархії. Примітно, що вже згаданий глава Адміністративного секретаріату патріархії єпископ Сергій (Чашин) до свого переходу в Москву був вікарним архієреєм Владивостоцької єпархії, а до цього був пострижений у чернецтво владикою Веніаміном і багато років служив у цій же єпархії. Можливо, що саме даний фактор вплинув на появу цієї ініціативи, підкріпивши Саранський прецедент. Крім того, були розукрупнені Скатеринбурзька і Ростовська єпархії. Останнє рішення виглядало як обмеження можливостей Меркурія, але подальші події показали, що це не так.

Що ж стосується Скатеринбурзької єпархії, то її тепер уже колишній архієрей Вікентій заявив в інтерв'ю «Известиям», що до засідання Синоду не знав, що єпархія буде розділятися: «Дізнався про це з рішення Священного Синоду і був здивований. Думав, що зі мною проконсультуються, адже я добре знаю ситуацію в єпархії і міг би висловити свої міркування з приводу її розділення»⁷. 5–6 жовтня 2011 р. були розукрупнені ще деякі єпархії та утворені митрополії у тих єпархіях, які були розділені як в жовтні, так і раніше.

---

⁷ Гонення на РПЦЗ в Україні. — Режим доступу: <http://agafa-angel.livejournal.com/45667.html>

Всього створено 10 митрополій: Мордовська, Приморська, Єкатеринбурзька, Донська (на території Ростовської області), Оренбурзька, Рязанська, Саратовська, Приамурська (на території Хабаровського краю) і Красноярська. Їх голови були зведені в сан митрополитів (раніше з десяти його мали тільки двоє). Таким чином, Варсонофій Саранський і Веніамін Владивостоцький як ініціатори розукрупнення своїх єпархій повернули контроль над усією територією своїх суб'єктів Федерації, а Веніамін отримав сан митрополита. Зате красноярський архієрей Антоній, який негативно ставився до розукрупнення своєї єпархії, не тільки не став митрополитом, але був переведений з Красноярська в менш впливову Орловську єпархію. Натомість красноярським митрополитом став колишній Орловський архієрей Пантелеймон (Кутовий), учень і давній соратник нинішнього Патріарха по служінню в Смоленській та Калінінградській єпархії.

Характерно, що серед утворених митрополій немає Тобольської, незважаючи на те, що в XVIII ст. у цьому місті перебувала Сибірська митрополічна кафедра. Митрополитом став ростовський архієрей Меркурій, який не проходив попереднього зведення в сан архієпископа, що є дуже рідкісним випадком.

Розукрупнення єпархій та створення митрополій призвело до хіротонії великої кількості нових архієреїв, деякі з яких раніше служили у своїх регіонах, а інші були переміщені з інших. Примітно, що тільки в одному випадку відомо про попереднє обговорення кандидатур на єпархіальних зборах. Мова йде про Приамурську митрополію, яку очолює переведений в минулому році з Камчатки до Хабаровська владика Ігнатій (Пологрудов).

Щодо реформ на шляху зміцнення єдності Російської Православної Церкви Закордоном (далі — РПЦЗ) з Церквою на Батьківщині, то їх, за словами Патріарха Московського і всієї Русі Кирила не буде. «Підвищене бажання інтегрувати в парафії, єпархії може викликати у людей зворотню реакцію .... жодних реформ і революцій на шляху до подальшого зміцнення єдності не передбачається»⁸, — сказав предстоятель РПЦ. Він підкреслив, що головне вже зроблено — це відновлення єдності, євхаристичного спілкування, ознаменоване підписанням Акту про канонічне спілкування у травні 2007 року. Надалі ж інтеграція має здійснюватися спокійно і статично, «з волі Божої», як це і відбувається.

Патріарх зазначав, що величезне значення в цьому процесі мало принесення головної святині РПЦЗ, Курської Корінної ікони Божої Матері «Знамення», на батьківщину для поклоніння віруючих. Кирил звернув увагу на те, що першоієрарх РПЦЗ Митрополит Нью-Йоркський і Східно-Американський Іларіон зараз є членом Священного Синоду Російської Православної Церкви, а архієпископ Берлінський і Німецький Марк та інші архієреї і священнослужителі РПЦЗ разом з духовенством РПЦ беруть участь у багатьох соціальних проектах.

Таким чином, патріархія прагне зберегти можливість для безпосередніх контактів з єпископами в обхід митрополитів. Проте видається, що реальні функції митрополитів можуть вийти далеко за рамки координуючих. Єпископи

---

⁸ «Журнал заседания Священного Синода Русской Православной Церкви от 31 марта 2009 года». — Москва, 2009. — С. 187–193.

здатні серйозно сприйняти позицію патріархії і апелювати до неї в обхід митрополитів, що може створювати напругу в регіонах. Тим більше, що у єпископів як повноправних єпархіальних архієреїв може бути власний фінансовий ресурс, незалежний від митрополитів. Тому формування «церковної вертикалі» може відбуватися не ідеально.

Зважаючи на існування кількох суперечливих одна-одній думок щодо курсу проведення, суті й сенсу реформ у церковних колах зростає невдоволення Патріархом. Відкрито відмовились підтримати Кирила 3 священники Іжевської та Удмурської єпархій. Невдоволення викликає й політика патріархату у сфері фінансів.

РПЦ не розкриває сумарну кількість свого доходу, але, безсумнівно, він відчутний. Наприклад, Центр вивчення Східної Європи Бременського університету оцінює його в 5 млрд. дол на рік. До 80% зборів забезпечують пожертви і різноманітні церковні послуги (освячення, вінчання). Здебільшого, їх збирають парафії, яких налічується приблизно 30 тисяч. З точки зору держави парафії — це незалежні юридичні особи. Але, за церковними правилами, вони зобов'язані віддавати частину зборів вищим організаціям — єпархіям. Ті, в свою чергу, перераховують кошти патріархії⁹.

Проблема в тому, що всі на усіх щаблях цієї вертикалі можуть ухиляються від платежів. Ще Патріарх Алексій II на Архієрейському соборі 2008 р. обмовився: «Перерахування єпархій покривають тільки 29% витрат загально-церковного бюджету»¹⁰. Тобто тих грошей, якими розпоряджається Патріархія. На Архієрейському соборі 2010 р. цю ж думку висловив і Патріарх Кирил: «Ознайомлення зі значною частиною фінансових звітів єпархій та їх зіставлення з розмірами єпархіальних відрахувань викликали у мене здивування. Маю сказати, що нинішні відрахування низки єпархій в 100, 200 або 300 тис. рублів відповідають річним відрахуванням до Московської Патріархії найменш забезпечених парафій Москви»¹¹.

Докір не розтанув у повітрі: незабаром Священний синод приступив до розробки нової системи звітності парафій і єпархій, яка не дозволить їм приховувати доходи від патріархії. Але, перш ніж торкнутися фінансової звітності, вирішили збудувати нову вертикаль церковної влади. Про що вже було згадано вище.

Одним з основних центрів подій останнього часу є ситуація, яка складається в УПЦ після того як тимчасово у зв'язку з хворобою від керування відійшов митрополит Володимир.

Вже 26 січня цього року було проведено засідання Синоду, рішення якого фактично встановили новий механізм управління Церквою, який відсторонив Володимира від прямого впливу на церковні справи.

---

⁹ Гурдин К. Священная реформа / Гурдин Константин // Аргументы недели. — 2011. — 2 ноября. — С. 5.

¹⁰ IV Всезакордонний Собор Російської Православної Церкви Закордоном прийняв резолюцію про відновлення єхаристичного спілкування з Церквою на Батьківщині // Православ'я в Україні. — Київ, 2010. — № 5. — С. 16–23.

¹¹ Там само.

Перший і, мабуть, головний результат останнього засідання Синоду — це фактичне усунення від управління УПЦ її предстоятеля — митрополита Київського і всієї України Володимира Сабодана. Уже друге засідання Синоду проводиться без його участі. Більш того, створена нова схема управління Церквою, яка, хоч і залишає за митрополитом Володимиром його статус глави УПЦ, тим не менш, позбавляє його важелів реального впливу на церковне життя. Рішення, прийняті Синодом, тепер навіть не подаються митрополиту Володимиру на затвердження. Офіційною причиною введення нового механізму церковного управління є хвороба митрополита Володимира.

Дійсно, восени 2011 року здоров'я митрополита різко погіршився. Він переніс дві складні операції і в даний час проходить курс лікування. У грудні 2011 р. митрополит Володимир дав згоду на проведення засідання Синоду без його участі.

У разі хвороби предстоятеля Статут про управління УПЦ передбачає проведення засідань Синоду під головуванням найстарішого за єпископською хіротонією постійного члена Синоду (сьогодні таким є Одеський митрополит Агафангел (Саввін)). Однак таке головування може носити лише тимчасовий характер. Крім виконання обов'язків голови Синоду, найстаріший за хіротонією з його постійних членів не має ніяких особливих привілеїв у справі церковного управління.

Отже, в грудні 2011 року члени Синоду отримали благословення митрополита Володимира на проведення засідання без його участі. Ніяких письмових офіційних заяв митрополит Володимир з цього приводу не робив. Крім того, ні Статут УПЦ, ні прийняті Синодом рішення нічого не говорять про те, хто і яким чином повинен встановлювати ступінь дієздатності предстоятеля. Простіше кажучи, залишається неясним, хто уповноважений визнати митрополита Володимира здатним (або нездатним) головувати в Синоді.

За аналогією з грудневим засіданням Синоду, слід було б очікувати, що і в січні члени Синоду, перш ніж розпочати засідання, звернуться за благословенням до митрополита Володимира і або отримають його згоду на проведення Синоду під головуванням митрополита Агафангела, або, якщо стан здоров'я митрополита Володимира виявиться задовільним, проведуть засідання під його головуванням. Як видно з коментаря, даного керуючим справами УПЦ архієпископом Митрофаном, напередодні Синоду митрополита Володимира в лікарні відвідали лише сам архієпископ Митрофан (Юрчук) і архієпископ Олександр (Драбинко). За твердженням архієпископа Митрофана, вони обговорили з митрополитом Володимиром «всі питання, які повинні підніматися на Синоді, і Блаженніший був в курсі всіх справ»¹². Однак, на Синоді обговорювалися і такі питання, які не перебували в компетенції архієпископа Митрофана і тому навряд чи могли бути задалегідь обговорені з митрополитом Володимиром (це, наприклад, доповідь митрополита Павла про перевірку фінансових справ

---

¹² Коваленко Г. Украинская Православная Церковь учится жить без митрополита Владимира? // Религія в Україні. — Київ, 2012. — № 1. — С. 17–24.

Київської митрополії або доповідь митрополита Іларіона (Шукало) про склад комісії з перегляду Статуту про управління УПЦ).

Судячи з усього, ні тимчасово виконуючий обов'язки голови Синоду митрополит Агафангел, ні інші постійні члени Синоду (за винятком архієпископів Митрофана та Олександра) не спілкувалися з митрополитом Володимиром напередодні Синоду. Прийняті рішення також не подавалися митрополиту Володимиру для затвердження. Лише Сімферопольський митрополит Лазар (Швець), який не є постійним членом Синоду, відвідав митрополита Володимира в лікарні після засідання Синоду 26 січня.

При цьому, як повідомляють джерела, близькі до Київської митрополії, в день проведення Синоду митрополит Володимир відчував себе досить добре і очікував, що члени Синоду відвідають його в лікарні і, можливо, проведуть засідання в його присутності. Однак ці очікування залишилися марними ...

Ще на грудневому засіданні Синод затвердив порядок управління церквою без участі митрополита Володимира. Було вирішено управління Київською єпархією здійснювати колегіально комісією в складі трьох вікарних єпископів на чолі з архієпископом Олександром (Драбинко). Ця комісія була підпорядкована митрополиту Агафангелу як тимчасовому голові Синоду. Крім того, питання, пов'язані з діяльністю Київських духовних шкіл (в тому числі і свячення студентів у священний сан), доручено самостійно вирішувати ректору Київської духовної академії архієпископа Антонію (Паканичу); питання, пов'язані з діяльністю Києво-Печерською Лаврою, були передані в повне ведення намісника лаври митрополита Павла (Лебедя); намісникам же ставропігійних монастирів наказано погоджувати всі поточні питання з митрополитом Агафангелом, а намісникам і настоятелькам Київських монастирів — з комісією, тимчасово керуючою Київською єпархією. Таким чином, у всіх сферах церковного життя з кінця грудня 2011 р. всі питання можна вирішувати без участі митрополита Володимира. Фактично керівництво УПЦ взяв у свої руки Синод, постійні члени якого істотно зміцнили свої позиції.

Тому скликання чергового засідання Синоду без участі митрополита Володимира стало лише логічним продовженням грудневих рішень. За замовчуванням члени Синоду інтерпретували згоду митрополита Володимира на проведення грудневого засідання як санкцію на те, щоб і надалі діяти, не залучаючи його до справ церковного управління. Простіше кажучи, Синод усунув свого голову від керівництва Церквою.

Для Синоду УПЦ хвороба митрополита Володимира, як здається, стала не причиною, а скоріше приводом взяти владу в свої руки. Причиною ж є неоднозначна постать секретаря і найближчого помічника митрополита Володимира архієпископа Олександра (Драбинко). Мабуть, з метою ослаблення його впливу та запобігання маніпуляцій ім'ям митрополита Володимира, які неодноразово допускав архієпископ Олександр, Синод пішов на форсування фактичного відсторонення митрополита від влади. Іншими словами, конфлікт тут не між Синодом і митрополитом Володимиром, а між Синодом і архієпископом Олександром. Це впливає і з синодальних рішень.

Останньою новиною стало зняття з посади глави Відділу зовнішніх церковних зв'язків і головного редактора офіційного сайту УПЦ архієпископа

Переяслав-Хмельницького і Вишневецького Олександра. Він також був виведений зі складу постійних членів синоду.

Дане рішення було прийнято Священним синодом УПЦ на засіданні у вівторок, 21 лютого 2012 р. Священний синод порушив питання діяльності архієпископа Олександра у зв'язку «із смутою, яку він вносить у життя Української Православної Церкви».

Члени Синоду відзначають, що «Він дозволяє собі недвозначно паплюжити своїх побратимів-архіпастирів, членів Священного синоду УПЦ, організовує публікацію в антицерковних ЗМІ строго конфіденційних церковних документів, призначених для ознайомлення виключно членам Священного синоду».

Архієпископ Олександр, втративши дві посади, залишається секретарем глави УПЦ.

Ректор Київських духовних академії і семінарії архієпископ Бориспільський Антоній був призначений Священним синодом главою Відділу зовнішніх церковних зв'язків, а головним редактором сайту УПЦ став протоієрей Георгій Коваленко з підпорядкуванням його діяльності керуючому справами УПЦ архієпископу Білоцерківському і Богуславському Митрофану.

Загалом, можна зробити висновок, що проведення адміністративної реформи викликало кардинально різну реакцію Церкви. З одного боку, реформа консолідує співпрацю між Москвою та єпархіями, підвищує рівень всебічних зв'язків між центром та єпархіальними кафедрами на місцях, а з іншого — тим самим збільшує контроль над усіма сферами діяльності регіональних центрів, що не може не викликати негативної реакції у відповідь.